

А.У.Амирова¹, К.Б.Блеутаева², А.К.Бастаубаев², А.Г.Толамисова²

¹Алматы менеджмент университеті;

²І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған
(E-mail: aa.au.90@mail.ru)

Қазіргі жағдайдағы ауыл шаруашылығының әлеуметтік-экономикалық мәселелері

Мақалада Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеудің негізгі бағыттары, нысандары мен әдістері қарастырылған. Интеграциялық үдерістерді кеңейту және тереңдету үшін Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығының әлеуеті бағаланған. Ауыл шаруашылығы өндірісінің жалпы шығарылымы Қазақстанның түрлі аймақтары бойынша, шаруашылықтардың санаттары мен түрлері бойынша талданған. Қазіргі заманғы экономикалық құралдарын пайдалана отырып, Қазақстан Республикасының аграрлық секторын мемлекеттік реттеудің ұйымдастырушылық-экономикалық механизмін жетілдірудің негізгі бағыттары анықталған.

Кілт сөздер: ауыл шаруашылығы, өнімнің жапы шығарылымы, аймақ, фермерлік қожалық, мемлекеттік реттеу.

Қазақстан Республикасының 30 бәсекелі елдердің қатарына еруге ұмтылуы, Әлемдік Сауда Ұйымына енуі, Еуразиялық экономикалық одаққа мүше болуы отандық ауыл шаруашылығы үшін үлкен сын. Өйткені ауыл шаруашылығы Қазақстан экономикасының негізгі салаларының бірі және қоғамның экономикалық және қоғамдық-саяси тұрақтылығын анықтайтын факторы болып табылады. Сондықтан да аграрлық сектордың дамуы мемлекет үшін экономикалық және ең бастысы әлеуметтік негізде стратегиялық жағынан маңызды.

Нарықтық экономика жағдайында Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуын нығайту үдерісі өндірістің, әсіресе ауыл шаруашылығының тиімділігін тұрақты әрі бекем арттыру үшін шаруашылық жүйенің түбегейлі қайта құрылуын талап етеді. Қазіргі таңда отандық экономиканы қайта құру кезінде бірқатар мәселелер туындады. Әсіресе Қазақстан халқының өмір сүру деңгейін анықтайтын аса маңызды стратегиялық қызмет саласы ретінде агроөнеркәсіп өндірісінің тиімділігін арттыруға елеулі назар аударылды.

Қазіргі уақытта агроөнеркәсіп кәсіпорындары шаруашылық механизмнің жетілмеуінен, коммерциялық ақпараттың жеткіліксіздігінен, сыртқы орта факторларының (тұтынушылардың іс-әрекеті, нарықтық конъюнктураның өзгеруі, жаңа тауарлардың пайда болуы т.б.) әлсіз талдануынан және нарықта жұмыс істеу тәжірибесінің жоқтығынан тұрақсыз шарттарда әрекет етіп келеді. Сондықтан ауыл шаруашылық өнімін тұтынушыға дейін тиімді жеткізуге бағытталған ғылыми зерттеулер өзекті мәселелердің бірі болып келеді.

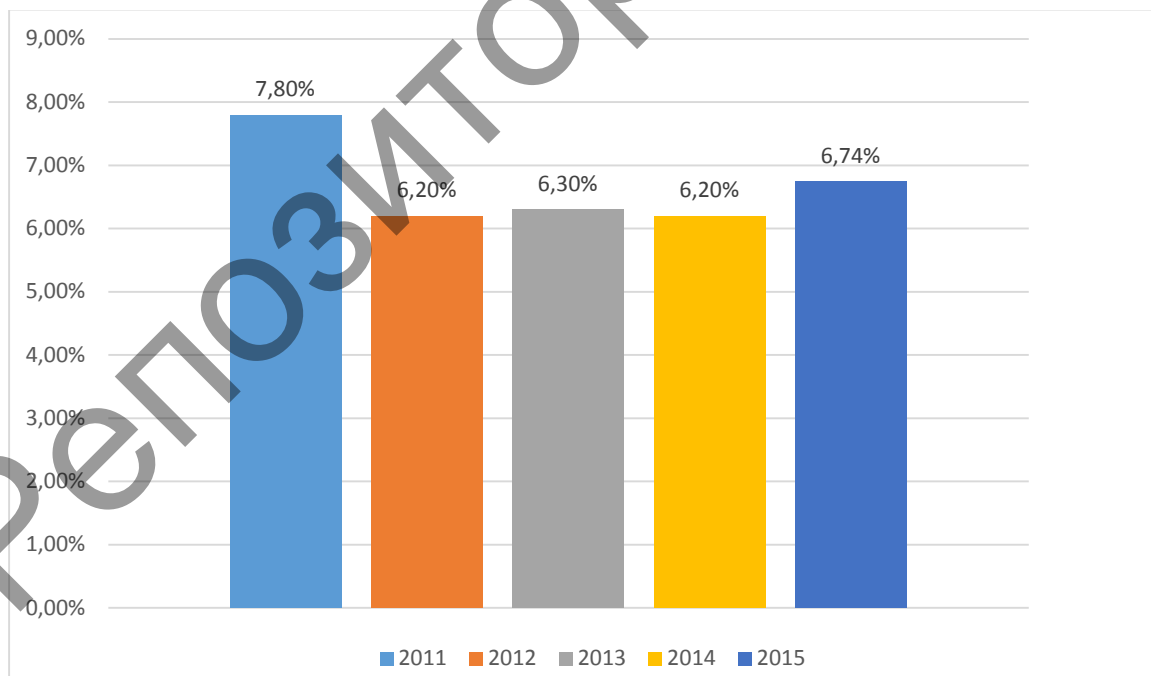
Ауыл шаруашылығын дамытуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар, оның ішінде «Агробизнес — 2020» бағдарламасы [1] отандық ауыл шаруашылығы өнімінің бәсекеге қабілеттілігін және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған шаралар жиынтығын қамтиды. Бірақ саладағы еңбек өнімділігінің төмен деңгейі, қолданылатын технологиялардың жетілмеуі, ауыл шаруашылығы өндірісінің ұсақтығы оны кең көлемде дамуға мүмкіндік бермей отыр. Ол үшін ауыл шаруашылығы қолда бар материалдық, еңбек және басқа да ресурстарды экологиялық талаптарға сәйкес толығымен қолдануды қамтамасыз ету керек [2]. Қазіргі жағдайда экономиканың аграрлық секторындағы экономикалық агенттердің мүдделерін үйлестіру, көбінесе оларды нарықтық және мемлекеттік реттеу нысандарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын ынталандыру арқылы қол жеткізіледі. Мемлекеттің ауыл шаруашылығын реттеу әдістері экономикалық тепе-теңдікті сақтаудан, ауыл шаруашылығы өндірісін өндіруден және қайта өңдеуден, сонымен қатар шикізат пен азық-түліктің объективті қажеттілігінен туындаған. Өйткені ауыл шаруашылық өнімдері кез келген мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған. Сол себептерден экономиканың ауыл шаруашылық секторын мемлекеттік реттеу қажеттілігін екі топқа бөлуге болады:

- ауыл шаруашылығы өндірісінің өзіндік ерекшеліктері бар. Басқа салаларға карағанда, тәуекелдік сипатының (құрғақшылық, су тасқыны және т.б.) болуымен, ауыл шаруашылығына деген сұраныс пен ұсыныстың ауытқымалығымен, техникалық үдерістің жылдамдығымен ілесе алмауымен сипатталады;
- ауыл шаруашылығы нарығы қызметін реттеу механизмінің жетілмеуі. Ауыл шаруашылығы өндірісіне үстемдік бағаны енгізуді бақылаумен, қоршаған ортаны қорғаумен, табиғи ресурстарды тиімді қолданумен ерекшеленеді.

Сонымен, ауыл шаруашылық секторын мемлекеттік реттеу экономикалық құралдар мен ынталардың жүйесінен тұрады, олардың көмегі арқылы мемлекет еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін экономиканың ауыл шаруашылық секторының дамуына әсер ете алады.

Экономикада ауыл шаруашылық секторды мемлекеттік реттеу жұмыстарын қалыптастыру әр түрлі кезеңдер бойынша жүргізіледі. Ең алғашқы қадам бұл мемлекеттің қандай күрделі кезеңдерде болсын, сонымен қатар қаржылық дағдарыс кезінде ауыл шаруашылық секторына деген қарым-қатынасын анықтау [3]. Аграрлық сектор саласында мемлекет тарапынан қолданылатын шараларға экономикалық агенттер арқылы сараптама жасау. Қойылған мақсаттар арқылы ауыл шаруашылығының даму қажеттілігі анықталады, ал бюджеттік мүмкіншіліктер арқылы мемлекеттік реттеу құралдарының тізімі бекітіледі. Аграрлық сектор саласын қалыптастыру барысында негізінен тиімді аймақтардың ғылыми жүйесі зерделенеді, яғни қолданыстағы құралдардан әсер алу элементтерін айқындау керек: ауыл шаруашылық салалары, ауыл шаруашылық саласын өндірістік қамтамасыз ету, өнеркәсіп саласын жетілдіру, ауыл шаруашылық тауарларын жеткізу және сақтау орындарын қарастыру, тауарларды соңғы тұтынушыға дейін жеткізу.

Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығы экономика саласында ерекше орын алады. Ауыл шаруашылығының дамуынан мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігі және халықтың әлеуметтік экономикалық жағдайы өзгереді. Ауыл шаруашылығының Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) қалыптастыруда 6% мөлшері кездеседі (1-сур.). Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығын жетілдіруде және жандандыруда кең көлемде ресурстар кешеніне ие болып отыр, олардың қатарына мал шаруашылығын дамыту, көкөніс өнімдерін, мақта өсіру, егін жай өнімдерін саралау жатқызылады. Еңбек өнімділігін арттыру және егін жайдың құнарлық сапасын жақсартуда көптеген мүмкіншіліктер кездеседі, яғни ресурстарды тиімді қолдану және егіс алқаптарының көлемін көбейту.

1-сурет. Ауыл шаруашылығы өнімінің ішкі жиынтық өнімдегі үлесі

Сурет мәліметтері көрсетіп отырғандай, ауыл шаруашылығы өнімдерінің Қазақстан Республикасының ішкі жиынтық өніміндегі үлес салмағы, 2011 ж.а (7,8%) карағанда, 2015 ж. (6,74%) төмендеуде. Біздің ойымызша, бұл мәселеге мынадай факторлар әсер етуде:

аумақтық және салалық дамудың әзірленген және бекітілген жобасының болмауы; өндірісте қолданылатын технологияның төмен деңгейі; ескірген жабдықтардың ұлғаюы; аймақтардың бюджет қаражатымен төмен деңгейде қамтылуы; айқын кадрлық саясаттың болмауы; жоғары білікті басқарушы қызметкерлердің жеткіліксіздігі [4]; ауыл шаруашылығы мамандарының төмен жалақысының болуы.

Қазіргі уақытта Қазақстанның аграрлық секторына арналған жердің жалпы аумағы — 222,6 млн га, оның ішінде 24 млн га (10,8 %) — егістік жерді, 5 млн га (2,2 %) — пішендік, 189 млн га (85 %) жайылым жерді алып жатыр. Дегенмен ауыл шаруашылығының дамуы Қазақстанның әр аймақтарында әр түрлі деңгейде дамып келеді. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің аймақтар бойынша шығарылымы 1-кестеде көрсетілген.

1 - кесте

**Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) 2011–2015 жж. аралығындағы
Қазақстан Республикасы аймақтары бойынша жалпы шығарылымы**

(млн тг)

Облыстар	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
Қазақстан Республикасы	2 286 042,3	1 999 046,6	2 386 103,5	2 527 890,3	2 748 684,1
Алматы	290 983,9	342 543,2	377 013,9	425 307,9	450 032,9
Оңтүстік Қазақстан	207 914,9	259 203,7	296 993,7	322 824,0	344 645,1
Солтүстік Қазақстан	353 527,5	252 501,9	264 936,4	280 476,8	311 080,2
Шығыс Қазақстан	202 249,2	237 221,8	287 755,2	288 776,1	290 586,3
Ақмола	246 247,9	148 822,9	231 590,4	238 622,6	263 148,7
Қостанай	394 419,8	184 938,9	230 861,6	235 396,7	261 258,0
Жамбыл	89 360,3	94 393,8	127 346,6	166 387,5	172 364,6
Қарағанды	119 298,4	114 056,7	142 864,8	143 812,9	162 913,2
Ақтөбе	116 037,0	113 468,0	125 376,4	125 066,2	142 701,1
Павлодар	94 522,2	79 643,4	118 680,7	106 849,0	128 438,7
Батыс Қазақстан	82 756,0	73 418,9	79 678,4	84 573,0	91 827,4
Қызылорда	45 362,6	48 505,2	48 569,1	48 238,1	62 852,8
Атырау	33 478,2	40 376,1	44 029,9	48 824,0	52 369,2
Маңғыстау	6 563,8	7 822,5	8 036,6	8 724,7	11 683,7
Алматы қаласы	1 506,8	693,1	673,1	2 503,5	1 395,3
Астана қаласы	1 813,8	1 436,5	1 696,7	1 507,3	1 386,9

Ескерту. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша авторлармен құрастырылған [5].

Кесте мәліметтері көрсетіп отырғандай, егер де 2011 ж. ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) шығарылымы бойынша бастапқы үштігіне Қостанай (394419,8 млн тг), Солтүстік Қазақстан (353527,5 млн тг) және Ақмола (246247,9 млн тг) облыстары жатса, ал 2015 ж. ауыл шаруашылығы өнімдерін шығаратын аймақтардың үштігіне Алматы (450032,9 млн тг), Оңтүстік (344645,1 млн тг) және Солтүстік Қазақстан (311080,2 млн тг) облыстарын жатқызуға болады. Соңғы жылдары еліміздің астықты мекені — Қостанай облысының аграрлық саясаты мемлекет тарапынан қомақты қаржы ресурстарын салуды талап ететіні көрініп тұр. Әрбір аймақтың ауыл шаруашылығын дамытуда өздерінің мамандандырылған ерекшеліктері бар. Мәселен, еліміздің солтүстік аймақтарында көбінесе астық дақылдарын өсірумен және мал шаруашылығын дамытумен айналысса, ал оңтүстік аймақтарда суармалы дақылдарды (астық, майлы, жеміс-жидек дақылдары, көкөніс, мақта) өсірумен маманданған.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы өніміне өсіп отырған жаһандық сұраныс жағдайында егістік түсімін, ең алдымен, жаңа технологиялар енгізу есебінен елеулі көтеру қажеттігі туындап отыр. Ол үшін экологиялық мәселелерді есепке ала отырып, ұлттық бәсекеге қабілетті брендтер құрылуы тиіс. Жаңа ғылыми, технологиялық, басқарушылық жетістіктерді ескере отырып, жер өңдеу мәдениетін өзгертпесе және мал шаруашылығындағы дәстүрлерімізді жаңғыртпаса, ауыл шаруашылығында жетістіктерге жету мүмкін емес [6]. Дегенмен мемлекет тарапынан ауыл шаруашылығын қаржылай ынталандыру бағыттарында көптеген қызметтер атқарылуда. Олардың нәтижесін әрі өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығының арасындағы өнім шығарудың көлемін 2-кестеден байқауға болады.

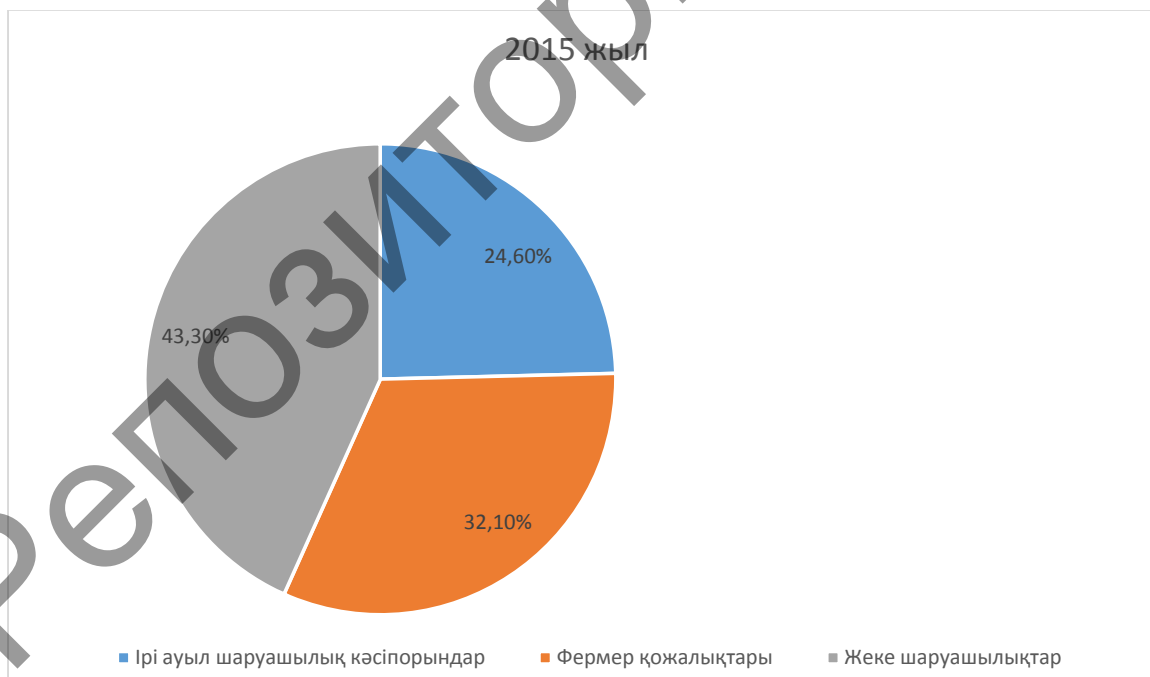
Ауыл шаруашылығы өнімдерінің шаруашылық түрлері бойынша жалпы шығарылымы, млн тг

Шаруашылық түрлері	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
Барлығы	2 286 042,3	1 999 046,6	2 386 103,5	2 527 890,3	2 748 684,1
Өсімдік шаруашылығы	1 337 194,4	981 190,0	1 313 003,5	1 327 855,2	1 479 393,8
Мал шаруашылығы	942 384,3	1 011 191,9	1 064 338,1	1 189 555,4	1 260 986,0
Қосымша қызметтер	6 463,6	6 664,7	8 761,9	10 479,7	8 304,3

Ескерту. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша авторлармен құрастырылған [5].

2011–2015 жж. аралығындағы нақты мәліметтер көрсеткендей, ауыл шаруашылығында өндірілген өнімдердің 50 % жоғары өсімдік шаруашылығына тиесілі. Бұл мәліметті есептеу үшін өсімдік шаруашылығының өндірілген өнімінің құнына ауыл шаруашылығы дақылдарынан — дәнді, техникалық дақылдардың (майлы дақылдардың, қант қызылшасының, темекінің және басқалардың тұқымдары), картоптың, көкөністер мен бақша дақылдарының, жемістер мен жидектердің, өсімдік шаруашылығы өнімдерінің өзге де түрлерінің (азықтық түйнек жемістерден, шөптен, сабаннан, пішендеме, сүрлем, шөп, гүлдер және т.б.) алынған жылдық түсім құны кірген. Соңғы жылдары мал шаруашылығының өнімдері 942,3 млрд тг-ден 2011 ж. 1260 млрд тг-ге 2015 ж. өскен. Мал шаруашылығының өндірілген өнімінің құны ауыл шаруашылығы малдарынан алынған өнімдердің (сүт, жұмыртқа, жүн, тері және т.б.) құнын, союға өткізілген мал мен құстың құнын, ара өсірушілік пен бағалы жүнді аңдарды өсіру шаруашылығы өнімнің құнын қамтиды.

Әрине, ауыл шаруашылығы өндірісі мамандарды дайындау барысында дүниежүзілік ең озық тәжірибені ескере отырып, үнемі оқытуды және қайта оқытуды қалыптастыру қажет. Шетелдік мамандарды әр шаруа қожалағына жеке кеңес алу үшін тарту көп шығынды талап етеді. Мұндай іс-шараларды жүзеге асыру тек ірі ауыл шаруашылығы кәсіпорындары үшін ғана қолжетімді болып келеді.

2-сурет. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының 2015 ж. өнім өндірудегі арақатынасы

Ескерту. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша авторлармен құрастырылған [4].

2015 ж. мәліметтер бойынша, ауыл шаруашылық кәсіпорындарының құрылымында ауыл шаруашылығында өндірілетін өнімнің 24,6% ірі ауыл шаруашылық кәсіпорындары, 70–80% фермерлік қожалықтар мен жеке шаруашылықтарға тиесілі.

Қазақстанда шағын кәсіпкерліктің дамуына, қоғамның тұрақтылығының негізіне және мемлекеттің экономикасына әрқашан тұрақты түрде көп көңіл бөлінуде. Бұл негізінен көптеген мәселелерді шешудегі мемлекеттің нақты қызметтерінің нәтижелерімен байланысты. Олардың қатарына, біріншіден, мемлекет шағын кәсіпкерліктің дамуы арқасында қоғамдық тұрақтылықтың негізін салатын орта буынды қалыптастыру мәселесін шешеді, екіншіден, халықты жұмыспен қамту мәселесін реттейді, үшіншіден, жалпы ішкі өнімнің өсуіне септігін тигізеді. Шағын кәсіпкерліктің дамуының негізін ауылдық жерлерден байқауға болады. Ауыл шаруашылықпен айналысатын кез келген аймақтарда шаруа қожалықтарының құрылуын және қалыптасуын байқауға болады, сонымен қатар осы шаруашылықтардағы, яғни жылдан жылға өсімдік және мал шаруашылықтарындағы материалдық-техникалық базаның нығаюын байқауға болады. Қазіргі таңда ауыл шаруашылық саласында Қазақстанда бұрын-соңды болмаған экзотикалық өнімдер дайындау, страус өсіру жұмыстары және қоян өсіру салалары дамып келуде. Аграрлық саладан басқа, кәсіпкерлер ауылдық жерлерде әр түрлі бағыттағы қызметтер түрлерін қарастыруда, мысалы: бөлшек сауда саласында, күнделікті сұраныс көп болатын тауар түрлерін шығару, қызмет саласы (киім тігу, өнеркәсіп техникасын жөндеу, көлік саласындағы қызмет түрлері).

Жоғарыда аталып өткендей, алдымызда еліміздегі агробизнестің бәсекелестік жүйесін қалыптастыруды шешу міндеті тұр. Ол үшін заң актілерінің, бірінші кезекте, Жер, Су және Орман кодекстерінің қалтқысыз орындалуын қамтамасыз ету қажет. Дәнді дақылдар нарығын реттеу жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру керек. Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді және өнім сапасын арттыруды жаңғыртуға ерекше назар аударылғаны жөн. Қазіргі заманғы аграрлық ғылымды дамытуды да естен шығаруға болмайды.

Ауылдық жерлердегі кедейшілікті жою үшін шағын несиелер беру жұмысын кеңінен өрістетуге қажет, оның үстіне ол өзінің өміршеңдігін көрсете де білді. Осы жылдан бастап ауылдық аумақтарды дамытуға арналған мемлекеттік аграрлық саясат бағдарламасы іске қосыла бастады.

Ауыл шаруашылығы Қазақстан экономикасының негізгі салаларының бірі болып табылады. Аграрлық сектордың даму деңгейі қашан да қазақстандық қоғамның экономикалық және қоғамдық-саяси тұрақтылығын анықтайтын факторы болып келді және әлі де солай. Республика экономикасы дамуының басым бағыттарының бірі бола отырып, ауыл шаруашылығы аса зор әлеует пен үлкен қорға ие. Қазақстанның әр түрлі климаттық жағдайлары қоңыржай жылы белдікте барлық дерлік дақылдарды өсіруге және мал шаруашылығын дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасында аграрлы өндірісті дамыту үшін келесі шаралар кешенін қарастыру және қалыптастыру қажет:

- аграрлы сектор экономикасын ұйымдық-құқықтық объект ретінде қалпына келтіру керек, сонымен қатар ауыл шаруашылық министрлігінің құзыретін ұйымдастырушы және координаторлық ролін жоғарылату;
- аграрлық секторды қаржыландыру кезінде республикалық бюджеттен бөлінген қаражаттарды мемлекеттік бағдарламалар аясында қажетті түрде тиімді қолдану жұмыстарын орындау, сонымен қатар бюджеттің мүмкіншілігіне қарай реттеу;
- ауыл шаруашылығын дамыту барысында қаржылық тұтқаларды іс-тәжірибеде қолдану шараларын жетілдіру қажет, олардың қатарына ауыл шаруашылық саласында несиелік серіктестіктерді құру және ауыл шаруашылық тауарлар өндірушілерін мемлекеттік несиелендіру жұмыстары жатқызылады;
- ауыл шаруашылық тауар өндірушілерін қызметін жақсартуда бюджеттік көмек көрсету жұмыстарын ұйымдастыру және солардың маңайында басқа да кәсіпорындарды ашу жұмыстарын қарастыру;
- аграрлы секторды мемлекеттік қолдау жүйесін жетілдіру жұмыстарын әрі қарай жалғастыру, яғни, қайтару қорларын қалыптасыру арқылы қаржыландыру;
- лизингтік қор құру, жеңілдетілген несиелер беру қоры, республикалық және аймақтық жерлерде азық-түлік қорларын құру.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2013–2020 жылдарға арналған «Агробизнес — 2020» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 18 ақпандағы № 151 қаулысы. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000151>.
- 2 Agriculture value added per worker (constant 2005 US) \$ // World Bank. — [ER]. Access mode: <http://data.worldbank.org/indicator/EA.PRD.AGRI.KD/countries?display=default>.
- 3 Халыпин А.А. Концептуальные детерминанты государственного регулирования аграрного сектора экономики // Науч. журн. КубГАУ. — 2012. — № 79 (05). — С. 5.
- 4 Есенгелдин Б.С., Мырзатаева Г.К., Нұрымова И.Т. Аймақтық еңбек нарығы дамуының әлеуметтік негіздері // ҚарМУ хабаршысы. Экономика сер. — 2014. — № 2. — 78–84-б.
- 5 Ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: stat.gov.kz
- 6 Alexandros N. World agriculture towards 2030/2050: the 2012 Revision // Food and Agriculture Organization of the United Nations / Edit. N.Alexandros, J.Bruinsma. — [ER]. Access mode: <http://www.fao.org/docrep/016/ap106e/ap106e.pdf>.

А.У.Амирова, К.Б.Блеутаева, А.К.Бастаубаев, А.Г.Толамисова

Социально-экономические проблемы сельского хозяйства в современных условиях

В статье рассмотрены основные направления, формы и методы государственного регулирования сельского хозяйства Республики Казахстан. Дана оценка потенциала сельского хозяйства страны для расширения и углубления интеграционных процессов. Проанализирован валовой выпуск сельскохозяйственной продукции по различным регионам Казахстана, по категориям и видам хозяйств. Определены основные направления совершенствования организационно-экономического механизма государственного регулирования аграрного сектора Республики Казахстан с использованием современных экономических инструментов.

A.U.Amirova, K.B.Bleutaeva, A.K.Bastaubaev, A.G.Tolamissova

Socio-economic problems of agriculture in modern conditions

The article considers the main directions, forms and methods of state regulation of agriculture of the Republic of Kazakhstan. The authors assessed the potential of agriculture of Kazakhstan to expand and deepen the integration process. The authors analyzed the gross output of agricultural production in different regions of Kazakhstan, by categories and types of farms. The authors identified the main directions of improvement of the organizational-economic mechanism of state regulation of the agrarian sector of the Republic of Kazakhstan with the use of modern economic tools.

References

- 1 On approval of the Program for the development of agro-industrial complex in the Republic of Kazakhstan for 2013–2020 years «Agribusiness — 2020». Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan from February 18, 2013, 151, [ER]. Access mode: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000151>.
- 2 World Bank. [ER]. Access mode: <http://data.worldbank.org/indicator/EA.PRD.AGRI.KD/countries?display=default>.
- 3 Khalyapin A.A. *KubGAU Science Journal*, 2012, 79 (05), p. 5.
- 4 Yessengeldin B.S., Murzataeva G.K., Nurumova I.T. *Bull. of Karaganda University*. Ser. Economy, 2014, 2, p. 117–123.
- 5 Agriculture gross output, [ER]. Access mode: stat.gov.kz.
- 6 Alexandros N.N. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, edit. N.Alexandros, J.Bruinsma, [ER]. Access mode: <http://www.fao.org/docrep/016/ap106e/ap106e.pdf>.